

близости к точке отсчета. Существенным является тип языковой оценки – рациональной (объективной) или эмоциональной (субъективной).

Ключевые слова: категория приблизительности (аппроксимации), аппроксиматоры, однонаправленность / разнонаправленность приблизительности, рациональная / эмоциональная оценка.

Moreva Galina. Of the Communicative and Pragmatic Potential of Approximators. The aim of the research is to study the communicative and pragmatic potential of the representatives of the category of approximation – the so-called approximators. The aim has identified the following range of objectives of the research 1) to reveal the semantic nature of approximation; 2) to research approximators functioning at the level of speech production and speech reception; 3) to analyze the role of approximators as text forming factors. The object of the research is most frequent French approximators *presque, à peu près, environ* in fiction. The presence of an approximator before the word indicates its approximate correspondence to the referent (Rx), which has no sign representation (because of its novelty or derivativeness), but by certain indications it's identical to another referent (Rw), which is verbally represented in the language. The choice of this or that approximator is not arbitrary, but it depends, in the first place, on semantics which is closely connected with etymology and lies in multidirectionality and unidirectionality of approximation and also in the extent of its closeness to the reference point. The type of language evaluation – rational (objective), that influences the mind of the hearer, or emotional (subjective), that influences his feelings, is significant.

Key words: the category of approximation, approximators, the communicative and pragmatic potential, multidirectionality / unidirectionality of approximation, rational / emotional evaluation.

Стаття надійшла до редколегії
22.01.2015 р.

УДК: 811.112.2'42

Ірина Панченко

Адресатна референція як засіб реалізації Принципу Ввічливості

У статті проаналізовано стратегічний потенціал експліцитних та імпліцитних форм адресатної референції в межах соціолінгвістичної та прагмалінгвістичних концепцій ввічливості. Адресатна референція може реалізуватися експліцитно за допомогою адресатних займенників чи іменних структур, або імпліцитно, тобто за умов уникання прямого позначення адресата висловлення. Залежно від характеру комунікативної ситуації, соціальних параметрів комунікантів та низки специфічних чинників одна й та сама форма звернення може сприйматися як ввічлива або неввічлива та мати і позитивні, і негативні коллокуції. Нетипове комбінування прономінальної та іменної форм звернення здатне впливати на соціальну дистанцію між інтерактантами. Якщо соціальні статуси комунікантів асиметричні, адресатні форми можуть відрізнятися. Доречно обрана форма звернення може сприяти встановленню дружньої, неконфліктної атмосфери спілкування, а недоречна, навпаки – призвести до небажаних ефектів у спілкуванні чи навіть до комунікативної невдачі.

Ключові слова: адресат, адресатна референція, адресатний займенник, ввічливість, дистанція, експліцитний, звернення, імпліцитний.

Постановка наукової проблеми та її значення. У руслі сучасних лінгвопрагматичних студій феномен міжособистісної комунікації розглядається набагато ширше, ніж суто процес інформаційного обміну. Особлива увага приділяється соціопрагматичним аспектам комунікації, що стосуються забезпечення ефективної інтеракції комунікантів та досягнення ними певних комунікативних цілей. Поведінка або висловлення адресанта інтерпретується з позиції його ставлення до адресата та характеру відносин між ними [23, с. 3]. Таким чином, уміння відбирати адекватний мовний матеріал для вербалізації власних інтенцій, беручи до уваги ситуацію спілкування й особистість співрозмовника, є однією з основних складових частин комунікативної компетенції мовця, що формується в процесі його соціалізації [3, с. 391].

До глобальних правил спілкування та мовленнєвої поведінки належить доречна, відповідна комплексу ситуативних та соціально-узуальних умов форма звернення до адресата [5, с. 79]. Пронімінальні чи номінальні форми звернення виконують не лише контактовстановлювальну функцію, а й

регулюють характер відносин між комунікантами: сигналізують про дистанцію чи інтимність, належність чи неналежність до певної групи, визначають рівень поваги до адресата. Недоречна або помилкова форма звернення може розглядатися як загроза іміджеві адресата / адресанта та потребує чіткої метамовної тематизації, яка здійснюється у межах стратегії ввічливості [23, с. 7].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченню стратегій ввічливості присвячені фундаментальні роботи провідних зарубіжних та вітчизняних лінгвістів [2; 7–9]. У межах нашого дослідження релевантним є визначення дискурсивної стратегії як «когнітивно-прагматичної програми спілкування, що ґрунтується на його мотивах і передбачає розподіл реалізації комунікативних актів у дискурсі» [1, с. 35].

Актуальність теми зумовлена потребою вивчати особливості реалізації Принципу Ввічливості Дж. Ліча за допомогою експліцитної / імпліцитної референції до адресата. Адресатну референцією (далі АР) ми визначаємо як співвідношення одного з актантів пропозиції з конкретним адресатом певного висловлення. АР може реалізуватися експліцитно за допомогою адресатних займенників чи іменних структур, або імпліцитно, тобто за умов уникання прямого позначення адресата висловлення.

Мета статті – вивчити стратегічний потенціал експліцитних та імпліцитних форм АР з позиції ввічливості / неввічливості на матеріалі персонажного мовлення сучасних літературних творів німецькомовних авторів.

Об'єкт дослідження – фрагменти німецькомовного діалогічного дискурсу з експліцитно чи імпліцитно вираженою АР, які вивчено на предмет реалізації в них стратегії ввічливості.

Існує велика кількість визначень та концепцій феномену ввічливості. Релевантними для нашого дослідження вважаємо наукові концепції, які розглядають:

- ввічливість як соціальну норму [17] (ввічливість як об'єкт соціолінгвістики);
- ввічливість як дотримання мовленнєвих максим [14; 21; 22]; як «робота з обличчям» [7; 13] (ввічливість як об'єкт прагмалінгвістики).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Трактуючи ввічливість як соціальної норми передбачає її тісний зв'язок з етикетом й обмежується в разі АР конвенціоналізованими експліцитними формами. Ми розділяємо думку Н. І. Формановської, що під мовленнєвим етикетом слід розуміти соціально задані й національно специфічні регулювання мовленнєвої поведінки в ситуаціях встановлення, підтримання й завершення контакту комунікантів відповідно до їх статусно-рольових та особистісних відносин в офіційній та неофіційній ситуації спілкування [4, с. 177]. Серед основних факторів, що детермінують вибір експліцитної форми АР, Н. І. Формановська виділяє такі:

- соціальний статус та соціальна роль співрозмовника щодо власних відповідних ознак;
- ступінь знайомства комунікантів;
- характер взаємовідносин між комунікантами;
- офіційність / неофіційність комунікативної ситуації [5, с. 79].

У сучасній німецькомовній лінгвокультурі конвенціонально закріпленими засобами реалізації експліцитної АР є адресатні займенники *du / Sie / ihr* та ціла низка іменних форм. Важливим критерієм вибору форми звернення Вернер Каллмеєр вважає так званий «спільний життєвий світ» (цит. за: [19, с. 11]), що має декілька альтернативних назв (пор. *likemindedness* [8]; *common ground* [10]). При оцінюванні соціальної дистанції цей критерій може викликати дисонанс порівняно з іншими, наприклад:

(1) *Martha hatte ihr das "Du" angeboten, doch es fiel Jeannette noch schwer, Martha wirkte so nobel. Außerdem musste sie um die fünfzig sein. Aber der ganze Chor duzte sich* [37, с. 68].

Окрім зазначених вище чинників, існують й інші, більш специфічні. Наприклад, у директивних мовленнєвих актах вибір форми позначення адресата може визначатися складністю дії, яку має виконати адресат, та її очікуваністю в контексті [9, с. 58].

З погляду прагмалінгвістики особливий інтерес становить така функція ввічливості, як її здатність сприяти збільшенню / зменшенню дистанції між адресантом і адресатом. Т. В. Ларіна визначає ввічливість як дотримання балансу, рівноваги між інтимністю та дистантністю [2, с. 20]. Зближення та віддалення можна вважати гіперстратегіями ввічливості, що детермінують найбільш загальні комунікативні цілі [2, с. 19].

Звернення на *Sie* без додавання кличної форми вважається найбільш нейтральним і сигналізує з погляду соціальної проксеміки про нейтральну соціальну дистанцію між малознайомими / незнайо-

мими дорослими особами та нульовий ступінь вертикальної дистанції, тобто еквівалентність статусів комунікантів [19, с. 16].

Розглядаючи парадигму адресатних займенників німецької мови в діахронії, простежуємо збільшення дистанції, а отже й ступеня ввічливості, з появою кожної наступної прономінальної форми звернення через такі процеси, як:

- плюралізація – проекція граматичної форми множини на одиничного референта (*du – Ihr*) для примноження величності й могутності адресата (*Pluralis Majestatis*);
- дистанціювання від об'єкта референції (*du – Er / Sie*) як уникнення прямого втручання у приватну сферу адресата для вираження глибокої пошани (*Verabwesendung*).

Дистантна прономінальна форма експліцитної адресатної референції *Sie* виникла в результаті обох наведених вище процесів [16; 20].

Індикатори зближення та дистантності можуть мати і позитивні, і негативні конотації. Зокрема, використання займенника *Sie* як навмисне уникнення зближення чи виключення з *du*-спільноти буде вважатися неввічливим [20, с. 37]. Цю тезу яскраво ілюструє нетиповість дистантного звернення серед студентів один до одного, що з кінця 1960-х років утратило ввічливу маркованість [15, с. 18]. Крім того, уживання *Sie* до близько знайомого адресата у неформальній ситуації спілкування може бути проявом надмірної ввічливості та набувати іронічної коллокуції.

Поряд з об'єктивними культурно та історично закріпленими нормами вживання певного адресатного займенника важливу роль відіграє такий фактор, як суб'єктивне сприйняття адресатом ужитої щодо нього форми звернення. Так, адресат у дискурсивному фрагменті 2 позитивно реагує на дистантне звернення й розцінює його як прояв поваги. У фрагменті 3, навпаки, адресат демонструє небажання використовувати цей займенник стосовно себе, вважаючи його нагадуванням про різницю у віці.

(2) *“Gut sehen Sie aus!”, – sagte Alma mater zu mir. – “Richtig entspannt”.*

“Bin ich auch”, strahlte ich zurück. “Es war eine wunderschöne Zeit!” Wir sagten immer noch “Sie”, Alma mater und ich, und ich wollte das auch nicht ändern. Es hatte etwas Vornehmes, Respektvolles. Sie war so fein, so zurückhaltend in all ihrer Herzlichkeit. Man kann sich auch mit guten Freundinnen siezen [29, с. 148].

(3) *“Wie heißt der Chor, in dem Sie singen?”*

“Hör auf mit dieser Siezerei. Ich fühle mich dann so alt. Ich singe bei den Heulsusen” [37, с. 59].

Те ж саме стосується адресатного займенника *du*, вживання якого може сигналізувати як про позитивну інтимність (4), так і про зневагу до партнера по комунікації (5):

(4) *Der Brenner hat sich irgendwie gefreut, daß der Renü ihn auf einmal geduzt hat, praktisch Vertrauensbeweis* [28, с. 118].

(5) *“Sie wohnen doch auch im Paradise Club, nicht wahr? Ich habe Sie dort bei unserer Ankunft an der Rezeption gesehen. Mi chiamo Lucia”. Unverwandt streckte Sie ihm die Hand entgegen. “Und du?”*

Die Unverfahrenheit schien wohl in der Familie zu liegen! [32, с. 89].

Нетипове комбінування прономінальної та іменної форм звернення здатне впливати на соціальну дистанцію між інтерактантами (гамбурзьке *Sie: Sie* + ім'я, кельнське *Du: du* + прізвище, мюнхенське *Du: du* + *Frau / Herr* + прізвище).

Отже, правила вживання тієї чи іншої форми позначення адресата та ступінь їх увічливості досить відносні. Ф. Браун та К. Шуберт [6] з цієї причини розрізняють два значення ввічливості. Перше стосується вживання форм увічливості й може характеризуватися як ситуативна доречність чи адекватність. Друге значення полягає в розташуванні ввічливих форм певної мови одна щодо одної на шкалі поваги, не беручи до уваги ситуативного вживання [15, с. 18].

Асиметричність прономінальних форм експліцитної АР між комунікантами також демонструє тісний зв'язок із поняттям увічливості. Дистантна форма у відповідь на інтимну може виражати:

- високий ступінь поваги (адресат вищий за статусом):

(6) *“Und warum hast du die Operation nicht verhindert?” schrie er.*

In seiner Erregung duzte er sie vor den anderen Ärzten und dem Personal, es war ihm gleichgültig, und er merkte es auch nicht.

“Ich hatte nur einen vagen Verdacht, eine Ahnung. Es war mir nicht möglich, eine klare Diagnose zu stellen. Vielleicht hätten auch Sie mich ausgelacht, wenn ich vor Beginn der Operation verlangt hatte, dass man sie absetzt!” [31, с. 181].

- підкреслення дистанції та небажання її скорочення (адресат нижчий за статусом або рівний):
(7) *“Ihr könnt mich duzen”*.

“Sie werden sich mit Viola Faber sicher gut verstehen”, sagte Rufus, und ich fand, dass er ihr sehr elegant beigebracht hatte, dass er nicht geduzt werden wollte.

“Kein Problem”, sagte Carmen [30, с. 322].

Інтимна форма у відповідь на дистантну може трактуватися як:

- порушення етикетних норм, тобто неввічливість, грубість:

(8) *“... und Sie sind der Herr Martin Kubichek?”, hörte er, wie Kitty seinen Tarnnamen laut vor der Besucherliste ablas. <...>*

“Ja, und ihr solltet mal eure Behinderteneinrichtungen überprüfen, bevor ihr Gäste einladet”, spie er ihr als Antwort entgegen und humpelte auf die Stufen zu [26, с. 30];

- підкреслення домінантного соціального статусу адресанта (адресант вищий за статусом):

(9) *“Ist Ihr Sohn da?” <...>*

“Bist du ein Freund von ihm?”, fragt Marcs Mutter [38, с. 26];

- ігнорування дистанції через бажання зближення:

(10) *“Sie interessieren sich offenbar für Damen, Herr Staatsanwalt?” sagte Kessel.*

Die Wirtin schob dem Staatsanwalt das neue gefüllte Glas wieder hin. Der Staatsanwalt nahm es und sagte zu Kessel: “Wissen Sie was? Pfeifen Sie auf den Staatsanwalt. Ich heiße Günther. Meine intimeren Freunde nennen mich Wambo. Prost. Wie heißt du?”

“Albin”, sagte Kessel [34, с. 57].

Імплицитна АР може виступати засобом реалізації і позитивної ввічливості, що демонструє єдність та солідарність із партнером по комунікації, і негативної, спрямованої на визнання його автономії та свободи вибору. Доротея Франк (цит. за: [18, с. 65]) визначає ввічливість як сукупність заходів, що їх уживають комуніканти для уникнення, нейтралізації чи мітигації ликопогрозливих актів. Деякі зарубіжні лінгвісти відносять імплицитну АР до стратегій, називаючи її «стратегією уникання» [15, с. 23]. Проте доцільніше визначати імплицитну АР як тактику непрямого позначення адресата, що підпорядкована гіперстратегії ввічливості.

Аналіз емпіричного матеріалу уможливорює виокремлення таких функцій імплицитної АР, що безпосередньо пов'язані зі стратегіями позитивної та негативної ввічливості:

- 1) підтримання нейтральної соціальної дистанції в ситуації:

- невпевненості щодо правильності вибору експліцитної адресатної форми:

(11) *“Was kriegen wir?” fragt die Kellnerin Erni. Der Lorenz hat aber schon ein Glas Sodawasser am Tisch stehen gehabt, jetzt ist klar gewesen, da? das “wir” nur dem Brenner gilt. Das ist immer gewesen, wenn die Erni nicht recht gewußt hat, ob sie einen duzen soll oder siezen, dann hat sie ihn so angeredet [27, с. 62];*

- небажання скорочення соціальної дистанції:

(12) *“Ich glaube, ich bin schrecklich müde”, sagte Laura und sah zu dem himmelblauen Himmelbett hinüber.*

“Dann schlaf einfach ein paar Stündchen”, sagte Blender aufgeräumt. Er war ganz ungeniert zum Du übergangen, das Laura noch nicht so locker über die Lippen ging. Sie vermied daher die direkte Anrede, wo es möglich war [24, с. 85];

- звернення до багатьох адресатів, що відрізняються за віком та соціальним статусом:

(13) *“Betreten verboten”, lies sie laut. “Lebensgefahr!” +> Du darfst / Sie dürfen / ihr dürft nicht eintreten! [38, с. 40].*

Імплицитну пропозицію, яка містить референцію до адресата, ми експлікуємо після відповідного висловлення за допомогою логічного знака +> – «впливає дискурсивно».

Тут імплицитна форма АР не пов'язана з контекстом й направлена на збереження позитивного обличчя адресата та негативного обличчя адресанта (право самостійно обирати форму звернення).

- 2) маніфестація спільності з адресатом як стратегія позитивної ввічливості:

- створення атмосфери внутрішньогрупової ідентичності:

(14) *“Meine Damen und Herren, wir kommen nun zum Höhepunkt der Party.” “Wie wir alle wissen, wird heute die berühmte namenlose WG-Band exklusiv für uns spielen <...>” [35, с. 80] (M. Sachau: Kalt Duscher, S. 80);*

- створення «спільної території», емпатія (*Krankenschwester-wir / Pluralis benevolentiae*):

(15) *Er blickte hinter sich, wo Steinbeck stand und fragte im Ton eines Patienten:*

“Sind wir fertig?” +> *Sind Sie fertig?*

“Ja, lassen Sie uns gehen. Wir müssen noch packen” [36, с. 85];

– долучення адресата до діяльності:

(16) “Wollten wir nicht demnächst mal miteinander ausgehen?” +> *Geh mit mir aus!*

«Wollten wir das?»

Er versuchte es immer wieder. Und Romy wies ihn jedes Mal zurück [25, с. 15];

3) мітигація.

Мітигацію, за С. С. Тахтаровою, ми визначаємо як комунікативну категорію, основний зміст якої полягає в стратегіях інтенціонального пом’якшення, спрямованих на збереження комунікативного балансу в спілкуванні, а отже на забезпечення ефективності мовленнєвого контакту [3, с. 392]. Власне, вже саме по собі вживання адресатних займенників та іменних форм щодо адресата в ликопогрозливих актах може виконувати функцію мітигації [9, с. 59].

Брюс Фрейзер виокремлює два типи мітигації: егоїстичну (*self-serving*), спрямовану на користь мовця, щоб зняти із себе відповідальність за сказане, та альтруїстичну (*altruistic*) – на користь адресата для пом’якшення ефекту висловлення [12]. На наш погляд, імпліцитна форма АР зазвичай поєднує обидва типи мітигації. З одного боку, уникаючи прямого позначення адресата, мовець демонструє свою невпевненість у тому, що той може й бажає виконувати певну дію та надає йому так звану «прагматичну опцію». Така деінтенсифікації тиску на співрозмовника характерна для мовленнєвих актів із директивною пропозицією (17). Крім того, імпліцитна форма АР знижує ступінь категоричності та пом’якшує іллокутивну силу критичних висловлень (18). З іншого боку, пасивний стан, узагальненоособові та безособові висловлення імперсоналізують і адресанта, а отже знімають з нього відповідальність за сказане. За допомогою прислів’їв, приказок, узагальнення та генералізації мовець дистанціюється від власного висловлення й представляє його як загальноприйняте правило, нейтралізуючи потенційну агресію адресата, спрямовану проти його соціального «обличчя».

(17) “Und ich will Johannisbeermarmelade machen, Benedikts Lieblingsmarmelade, aber mein Rücken tut so wahnsinnig weh”. +> *Pflücke die Beeren!*

Ich kapierte sofort: “Ich pflücke die Beeren für dich” [30, с. 89].

(18) “Man lässt seine Gäste nicht beleidigen”, sagt Claudia. +> *Du hättest Professor Dünner nicht beleidigen sollen!*

“Gast, dass ich nicht lache! Der Typ hat Geld für seine Vortragerei bekommen. Und nicht gerade wenig” [33, с. 132].

Протилежне ввічливості поняття неввічливості, яке Дж. Калпепер визначає як комунікативну поведінку, спрямовану на пошкодження «обличчя» адресата, або ж поведінку, яку адресат сприймає саме у такий спосіб [11, с. 38]. У випадку експліцитної АР неввічливим може вважатися вживання недоречної форми адресації як порушення правил соціально адекватної поведінки.

Імпліцитна АР, а саме така її функція, як уникання прямого звернення, може реалізувати стратегію негативної неввічливості через позбавлення адресата права на експліцитне звернення. Особливо яскраво ця стратегія реалізується в ситуації заміщення адресата, тобто надання власне адресату статусу індиректного:

(19) «Grüß dich», sagte ich begeistert und blieb bei den dreien stehen, ich freute mich so, endlich jemand Bekanntes getroffen zu haben.

Die Kurzhaarblondine warf einen Blick auf meine nicht ganz aktuellen Stiefel und fragte die andern: «Kennt ihr die?»

«Die kenn ich doch nicht», sagte die Langhaarblondine, wobei sie meinen Mantel anstarrte [30, с. 138]. +> *Wir kennen dich nicht.*

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, адресатна референція – важливий засіб реалізації стратегій ввічливості та неввічливості. Залежно від характеру комунікативної ситуації, соціальних параметрів комунікантів та цілої низки специфічних чинників одна й та сама форма звернення до адресата може сприйматися як ввічлива або неввічлива та мати і позитивні, і негативні колокації.

Доречно обрана форма звернення може сприяти встановленню дружньої, неконфліктної атмосфери спілкування, а недоречно, навпаки, призвести до небажаних ефектів у спілкуванні чи навіть до комунікативної невдачі.

Перспективи дослідження полягають у більш детальному вивченні окремих стратегій позитивної та негативної ввічливості й неввічливості, що реалізуються за допомогою вживання певної форми адресатної референції.

Джерела та література

1. Безугла Л. Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі / Л. Р. Безугла, І. О. Романченко. – Х. : ФОП Лисенко І. Б., 2013. – 182 с.
2. Ларина Т. В. Вежливость как предмет лингвистического изучения / Т. В. Ларина // Коммуникативное поведение. – Воронеж : Истоки, 2003. – Вып. 17 : Вежливость как коммуникативная категория. – С. 10–22.
3. Тахтарова С. С. Коммуникативное смягчение в межличностном дискурсе / С. С. Тахтарова // ЛАЯ : Моно-, диа-, полилог в разных языках и культурах. – М. : Индрик, 2010. – С. 390–399.
4. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Рус. яз., 2002. – 216 с.
5. Формановская Н. И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты / Н. И. Формановская. – М. : ЛКИ, 2008. – 160 с.
6. Braun F. Von unhöflichen Höflichkeitsformen, und was Höflichkeit eigentlich ist / Friederike Braun, Klaus Schubert // SAIS-Arbeitsberichte aus dem Seminar für Allgemeine und Indogermanische Sprachwissenschaft. – Kiel, 1986. – S. 1–29.
7. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – L. ; N. Y. et al. : CUP, 1987. – XIV, 345 p.
8. Brown R. The pronouns of power and solidarity / Roger Brown, Albert Gilman // Style in Language. – Cambridge : MIT Press, 1960. – P. 253–276.
9. Bublitz W. Höflichkeit im Englischen / Wolfram Bublitz // Linguistik und Didaktik. – 1980. – Heft 41. – S. 56–70.
10. Clark H. Using Language / Herbert Clark. – Cambridge : CUP, 1996. – 432 p.
11. Culpeper J. Impoliteness and The Weakest Link / J. Culpeper // Journal of Politeness Research. – 2005. – № 1 (1). – P. 35–72.
12. Fraser B. Conversational mitigation / Bruce Fraser // Journal of Pragmatics. – 1980. – Vol. 4, H. 4. – P. 341–350.
13. Goffman E. The Nature of Deference and Demeanor / Erving Goffman // Interaction Ritual. – N. Y. : Doubleday-Anchor Books, 1967. – P. 47–95.
14. Grice H. P. Logic and conversation / H. Paul Grice // Syntax and Semantics. Vol. 3 : Speech Acts. – N. Y. : Academic Press, 1975. – P. 41–58.
15. Haase M. Respekt. Die Grammatikalisierung von Höflichkeit / Martin Haase. – Unterschleißheim : Lincom Europa, 1995. – 116 S.
16. Harnisch R. Für eine grammatische Kategorie «Respekt» im Deutschen, Synchronie, Diachronie und Typologie der deutschen Anredepronomina / Harnisch Rüdiger, Horst J. Simon // Linguistische Berichte. – Heft 207. – Hamburg : Buske, 2006. – S. 339–346.
17. Ide S. Formal forms and discernment: Two neglected aspects of universals of linguistic politeness / Sachiko Ide. – Multilingua 8.2/3, 1989. – P. 223–248.
18. Kostrzewa F. Höflichkeit und die Formen ihrer Markierung / Frank Kostrzewa // Muttersprache. – 2011. – № 1. – S. 61–68.
19. Kretzenbacher H. L. «Man ordnet ja bestimmte Leute irgendwo für sich...». Anrede und soziale Deixis / Heinz Leonhard Kretzenbacher // Deutsche Sprache, 38. – B. : Schmidt, 2010. – S. 1–18.
20. Kretzenbacher H. L. Vom *Sie* zum *Du* – und retour? / Heinz Leonhard Kretzenbacher, Wulf Segebrecht // Vom *Sie* zum *Du* – mehr als eine neue Konvention. – Hamburg : Luchterhand, 1991. – S. 9–79.
21. Lakoff R. The logic of politeness or minding your p's and q's / Robin Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, 1973. – P. 292–305.
22. Leech G. N. Principles of Pragmatics / Geoffrey Leech. – London : Longman, 1983. – 367 p.
23. Lüger H. H. Höflichkeit und Höflichkeitsstile / Heinz-Helmut Lüger // Höflichkeitsstile, 2. kor. Aufl. – F. a. M. : Peter Lang, 2002. – S. 3–2.

Джерела ілюстративного матеріалу

24. Brand J. Kasse niemals deinen Boss / Jule Brand. – Bergisch Gladbach : Bastei, 1997. – 221 S.
25. Feth M. Der Teufelsengel / Monika Feth. – München : cbt, 2009. – 410 S.
26. Fitzek S. Amokspiel. Psychothriller / Sebastian Fitzek. – München : Knaur, 2007. – 430 S.
27. Haas W. Auferstehung der Toten / Wolf Haas. – Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1996. – 154 S.
28. Haas W. Silentium! / Wolf Haas. – Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1999. – 191 S.
29. Hartung M. J. Der Uni-Roman / Manuel J. Hartung. – München : Piper, 2007. – 220 S.
30. Heller E. Der Mann, der's wert ist / Eva Heller. – München : Knaur, 1999. – 580 S.
31. Konsalik H. G. Das geschenkte Gesicht / Heinz Günther Konsalik. – Köln : H+L, 1999. – 516 S.

32. Kressig J. Die Bücher von A-Ong / Joerg Kressig. – Altendorf : Giger, 2007. – 189 S.
 33. Mulansky S. Tod der Unschuld / Sandra Mulansky. – Reinbeck bei Hamburg : Rowohlt, 2000. – 256 S.
 34. Rosendorfer H. Messingsherz oder Die kurzen Beine der Wahrheit / Herbert Rosendorfer. – München : Nymphenburger, 1979. – 584 S.
 35. Sachau M. Kalt Duscher / Matthias Sachau. – Berlin : Ullstein, 2009. – 400 S.
 36. Steinfest H. Die feine Nase der Lilli Steinbeck / Heinrich Steinfest. – München : Piper, 2007. – 346 S.
 37. Vogeley C. Melonentango / Christine Vogeley. – München : Knaur, 2007. – 378 S.
 38. Wortberg C. Die Farbe der Angst / Christoph Wortberg. – Stuttgart ; Wien : Thienemann, 2006. – 141 S.

Панченко Ирина. Адресатная референция как способ реализации Принципа Вежливости. В статье проанализирован стратегический потенциал эксплицитных и имплицитных форм адресатной референции в рамках социолінгвістическої і прагмалінгвістическої концепцій вежливості. Адресатная референция может реализоваться эксплицитно с помощью адресатных местоимений или именных структур, или имплицитно, то есть при условии избегания прямого обозначения адресата высказывания. В зависимости от характера коммуникативной ситуации, социальных параметров коммуникантов, а также целого ряда специфических факторов, одна и та же форма обращения может восприниматься как вежливая или невежливая и иметь как позитивные, так и негативные коллокации. Нетипичное комбинирование местоименной и именной форм обращения может влиять на социальную дистанцию между интерактантами. При асимметричности социальных статусов коммуникантов формы адресации могут быть разными. Уместная форма обращения может способствовать установлению дружеской, неконфликтной атмосферы общения, а неуместная, наоборот, привести к нежелательным коммуникативным эффектам или даже коммуникативной неудаче.

Ключевые слова: адресат, адресатная референция, адресатное местоимение, вежливость, дистанция, эксплицитный, обращение, имплицитный.

Panchenko Iryna. Addressee Reference as an Instrument of the Politeness Principle Realization. The article focuses on the strategic potential of explicit and implicit addressing forms within the sociolinguistic and the pragmalinguistic politeness conceptions. Addressee reference can be realized explicitly by using pronouns of address or nominal structures. The addressee reference can also be expressed implicitly in case of avoiding a direct addressing. Depending on the communicative situation, the social characteristics of communicants and some other specific factors the same addressing form can be interpreted as a polite or an impolite one and may have both positive and negative collocations. Unusual combinations of pronominal and nominal addressing forms can have an impact on the social distance between the interactants. In case of asymmetric social statuses of communicants the addressing forms may differ. An adequate addressing form may contribute to friendly and conflict-free communication atmosphere, but an inapt addressing form can cause unwanted communicative effects and even communicative failures.

Key words: addressee, addressee reference, pronoun of address, politeness, distance, explicit, addressing, implicit.

Стаття надійшла до редколегії
19.01.2015 р.

УДК 811.11'342.9:398.6

Лариса Тараненко

Англійська народна загадка: просодична організація, емоції, прагматика

У статті на основі аудитивного аналізу автентичних текстів англійських народних загадок узагальнено специфіку їхнього просодичного оформлення, а також обґрунтовано інваріантну та варіантні інтонаційні моделі організації їх структурно-фабульних елементів. За результатами оцінки емоційного і прагматичного потенціалів озвученої загадки описано енергетичні особливості просодичного оформлення структурно-фабульних елементів тексту та їхніх стиків. Установлено зворотно-пропорційну залежність емоційного потенціалу загадки від обсягу її тексту та тенденцію зростання прагматичного потенціалу в напрямі до фінальної інтоногрупи загадки, а також специфіку її просодичного оформлення, яка полягає в інтенсифікації або контрастному виокремленні тих лексичних одиниць, що здійснюють вплив на підсвідомість реципієнта, стимулюючи його до пошуку образів, асоціацій та аналогій відгадки.

Ключові слова: англійська народна загадка, фабульні елементи, аудитивний аналіз, просодичні засоби, інваріантна й варіантні просодичні моделі, емоційний і прагматичний потенціали.